

LITTERATUR

”NYKOLONIALISM”

Av fil. lic. BIRGER HAGARD

Det är inte lätt för »imperialister» på reträtt att vara alla till lags. Om konstitutionella svårigheter försenar deras avtåg från arenan som i Syd-Rhodesia eller Brittiska Guyana, anklagas de för att i det längsta vilja hålla fast de sista delarna av sitt imperium. Om de ger oberoende åt var och en som i Malaysia, kallas de nykolonialister. Stoppar de all hjälp som fransmännen gjorde i Guinea, klandras de för det; och är de generösa som fransmännen är i Afrika, får de också uppbära klander. Släpper de allt och lämnar landet som vita farmare gjorde i Kenya, visar de prov på en allvarlig misstro mot afrikanernas avsikter. Stannar de kvar och fortsätter att investera som de stora bolagen har gjort i Nord-Rhodesia, bekräftar de bara anklagelserna för att delta i en ohelig sammansvärjning i syfte att hålla afrikanerna nere.

Det har skrivits många böcker vid det här laget om de nya länderna i Afrika och Asien och inte minst om förhållandet mellan dem och de forna moderländerna. Kvalitén är skiftande och det är med en viss skepsis, som man numera tar del av nya arbeten. Många är propagandaskrifter, andra är välmenande men affekterade, några få är nyanserade och utgör goda bidrag till förståelsen av internationell politik. Till de senare hör avgjort *Brian Crozier's »Neo-colonialismen»* (The Bodly Head. London 1964. 10 s. 6d.). Författaren är en australiskfödd

journalist i 45-årsåldern. I mars förra året lämnade han en fast tjänst vid *The Economist* för att i stället ägna sig åt författarskap och utrikespolitisk analys för BBC. I närmare tio år har Crozier studerat internationell politik, speciellt Asien och Afrika, där han länge vistats och är en ofta anlitad föreläsare vid the Royal Institute of International Affairs och the School of Oriental and African Studies i London.

I sin lilla skrift »Neo-colonialism» analyserar Crozier begreppet och de anklagelser som riktas mot västmakterna. I mångt och mycket faller självfallet dessa på sin egen orimlighet. I dagens läge är det gamla ryska imperiet från tsartiden intakt och har delvis utvidgats, det kinesiska håller på att återställas, medan inte mycket är kvar av vare sig det brittiska eller det franska imperiet. Det nederländska gick förlorat efter andra världskriget; endast Portugal utgör undantaget i Västeuropa.

Uppkomsten av begreppet »nykolonialism» kan naturligt nog helt härledas till Kreml. Det är emellertid av relativt färskt datum. I själva verket kan utvecklingen av den ryska kommunismens koloniala teori indelas i fyra olika skeden. *Det första* återspeglar attityden före 1917. Marx utarbetade aldrig någon kolonial teori, medan Lenin däremot delvis gjorde det. Båda såg emellertid på de koloniala problemen uteslutande med hänseen-

de till den betydelse de kunde ha för den allmänna teorien om kapitalismens sammanbrott och oundvikligheten av revolution. Förutsättningen för Lenins resonemang var att kolonialmakterna inte frivilligt skulle ge sina kolonier självständighet, eftersom ekonomin i de kapitalistiska staterna i väst var beroende av exploaterandet av kolonierna. Därav följde, att om de västerländska staterna berövades sina kolonier, skulle också deras ekonomi bryta samman. Detta i sin tur skulle leda till misär och den slutliga explosion som skulle kulminera i revolution och kommunism. Processen kunde påskyndas genom propaganda och agitation. Det hör till saken, att de koloniala folkens egna behov och önskemål var totalt irrelevanta för Lenins teori. Syftet var inte att befria förtryckta folk utan att förorsaka ett sammanbrott för den västerländska ekonomin.

Den andra fasen började med bolsjevikernas maktövertagande i Ryssland och räckte fram till andra världskriget. I samband med revolutionen utbröt antiryska uppror runt om i ryska Asien. Dessa betecknades av Lenin som »borgerligt demokratiska nationella rörelser», vilket implicerade att det skulle komma ytterligare ett stadium, som innebar den proletära, dvs. kommunistledda revolutionen. Termen förändrades dock snart till »revolutionära befrielseörelser». Ett av huvudsyftena med den sovjetkontrollerade Komintern, som organiserades 1919, var att beröva de västerländska staterna deras kolonier och påskynda kapitalismens sammanbrott. För den skull organiserades kommunistpartier i en rad kolonier. Dessa fick i uppgift att samarbeta med de ickekommunistiska befrielseörelserna, samtidigt som de skulle bekämpa för Sovjet farliga ting som panislamitiska och panasiatiska tendenser.

Lenin och Trotskij hade väntat på

kapitalismens snara sammanbrott i väst. Stalin måste inse att förväntningarna inte uppfyllts och dessutom, att de asiatiska folken hade visat föga entusiasm för kommunismen. Den koloniala teorien modifierades därefter. Kommunistpartierna i kolonierna fick order att samarbeta med ickekommunistiska nationalister men samtidigt ta direkta order från de europeiska moderländernas kommunistpartier. Det fanns föga anledning att uppmuntra öppet uppror i kolonierna, innan kommunisterna hade fått kontroll över de »nationella befrielseörelserna». Tvärtom, om sådana försök misslyckades kunde de få allvarliga följder för det egna partiets organisation och lyckades de, kunde det leda till seger för de »borgerliga nationalisterna».

Andra världskrigets slut innebar en förändrad situation. Lenins teser hade helt kommit på skam. USA gav Filippinerna självständighet 1946 och Storbritannien följde efter inom de två närmaste åren beträffande Indien, Ceylon och Burma. Den kommunistiska teorien fick anpassas till verkligheten och gick in i sitt *tredje skede*. Regimerna i de nya staterna var inte kommunistkontrollerade. Från kommunistisk synpunkt var de nationella revolutionerna i dessa länder följaktligen ofullständiga. Deras status betecknades som »halvkolonial». Nästa stadium blev att fullborda revolutionen genom att kasta de borgerligt nationalistiska regimerna över ända. Komintern som upplöstes under kriget omorganiserades i Kominform 1947. De asiatiska kommunistpartierna fick i februari 1948 sin marschorder i Calcutta och de närmaste veckorna eller månaderna därefter igångsattes kommunistledda uppror i Burma, Indien, Indonesien, Malaya och på Filippinerna. De misslyckades samtliga, ehuru det tog tolv år att komma till rätta med kommunistterrorn på Malackahalvön.

I alla hänseenden hade de kommunistiska förutsägelseerna eller förväntningarna visat sig felaktiga. Att tidigare kolonier fick självständighet hade inte påskyndat kapitalismens sammanbrott, de nationella revolutionerna hade inte övergått i kommunistiska revolutioner och kommunistiska försök att med våld ta makten i de nya länderna hade misslyckats. Den koloniala teorin måste ytterligare modifieras. Termen »halvkolonial» slopades, relationerna till regimerna i de nya länderna förbättrades, den berämda kommunistrevolutionen i dessa länder sköts på framtiden till dess att omständigheterna skulle vara mera gynnsamma och kommunistpartierna fick order att arbeta inom respektive konstitutioners ram.

I själva verket var den nya situationen åtskilligt besvärande för kommunisterna. Långt ifrån att bryta samman blomstrade de kapitalistiska ekonomierna. Till yttermera visso gjorde det ökande omfånget av ekonomiskt bistånd till de underutvecklade länderna, kolonier eller nyligen självständiga, det allt svårare att vidhålla myten om att kapitalismen var beroende av utsugning av dessa länder. Från Sovjets sida skapades därför en ny teori, *nykolonialismen*. Detta skedde icke med en gång, utan sovjetiska teoretiker och propagandister har utvecklat den successivt. Argumentationen kan sammanfattas på följande sätt.

Ett land blir inte verkligt oberoende endast därför att ett imperialistiskt land beviljar det suveränitet. Imperialisterna behåller kontrollen med andra medel. Dessa kan vara ekonomiska, militära eller kulturella eller en kombination av alla tre. Ekonomisk kontroll kan ta olika former: utplundring genom kapitalistiska bolag, ekonomisk hjälp — statlig eller privat. Militär kontroll innebär allianser med imperialistiska länder (dvs. väst) och upplåtandet av baser till dessa. Kul-

turell kontroll utövas genom att de forna moderländernas universitet och andra utbildningsanstalter upplåtes för studerande från de tidigare kolonierna liksom även genom att lärare ställs till förfogande för att arbeta direkt i de nya länderna. Denna nykolonialism praktiseras inte bara av de länder, som vanligtvis betraktas som imperialistiska i kommunistiskt språkbruk. Storbritannien, Frankrike eller Nederländerna, utan också av USA, Västtyskland, Italien och naturligtvis även Sverige, dvs. i själva verket varje kapitalistiskt land som investerar pengar i underutvecklade länder eller erbjuder utbildningsmöjligheter för medborgare i dessa.

De sovjetiska propagandamakarna har inte varit utan framgång. Uttrycket nykolonialism används numera ofta också av icke-kommunister i de underutvecklade länderna, ja vi har ju t.o.m. exempel från Sverige på att vissa socialdemokratiska och extrem-liberala kretsar icke står alldeles främmande för den sovjetiska terminologien.

Crozier analyserar i detalj varifrån anklagelserna för nykolonialism kommer och diskuterar dem punkt för punkt. Särskilt uppehåller han sig vid frågan om de s.k. interlocking companies i södra Afrika. Kan den omständigheten att ledande personer för dessa företag samtidigt sitter i flera olika bolagsstyrelser i skilda länder, göra det berättigat att tala om »en ohelig allians», en konspiration riktad mot afrikanerna? Crozier vederlägger denna mytbildning, som bl.a. florerar i vissa FN-kretsar och hänvisar till historiska fakta. Ur vissa moderbolag har nya företag uppstått för speciella ändamål, exempelvis i Rhodesia. Ej heller finns det något fog för att dessa företag skulle driva någon speciell politik. De är måna om lugn och stabilitet och har visat sig kunna samarbeta väl med de nya afrikanska re-

gimerna, t.ex. i Nord-Rhodesia. Största delen av deras vinster går i skatter och royalties till respektive regeringar, resten plöjs ned i nyinvesteringar i det egna landet, olika projekt för utbildning, bostadsförsörjning etc. ej att förtiga.

Crozier vänder sig med skärpa mot alla dem, som argumenterar för nykolonialismens existens. Deras bevisbörda utgörs i regel av halvsanningar och missvisande statistik, men *hela* sanningen förtigs omsorgsfullt. Han medger det i och för sig osunda, att vissa fattiga länder i det tidigare franska Afrika i sin statsbudget är helt beroende av franskt stöd men ställer samtidigt frågan hur dessa länder annars överhuvudtaget skulle kunna existera? De afrikanska länderna kan skatta sig utomordentligt lyckligt lottade, som blir föremål för den franska generositeten — det franska biståndet till de underutvecklade länderna är av en både absolut och relativ omfattning som förvånar och väcker beundran. 1956 investerade USA 0,5 % av sin nationalinkomst i underutvecklade länder. Motsvarande siffra var för Storbritannien 0,6% och för Frankrike 1,5 %. Från 1946 till 1962 investerade franska staten tio miljarder nya francs i de svarta afrikanska länderna, all annan hjälp ej medräknad. Om detta är nykolonialism, utbrister Crozier, vilken god sak är i så fall inte nykolonialismen för de nykoloniserade!

Det är riktigt, medger Crozier, att flertalet av de nya länderna visserligen är suveräna men samtidigt beroende av de länder som anklagas för nykolonialism, främst ekonomiskt. De nya länderna är dock med få undantag inte politiskt beroende av sina

forna kolonialherrar. De till- och av-sätter sina politiska ledare utan att de garnisoner av europeiska trupper, som finns på landets egen begäran, rör ett finger, t.ex. då Fulbert Youlou störtades i Congo-Brazzaville. Exempel på motsatsen finns dock även, ehuru skälen för det franska ingripandet till president M'bas stöd i Gabon 1964 var exceptionella. Skall termen nykolonialism överhuvudtaget användas, kan den med betydligt större eftertryck riktas mot de stater som i modern tid lagt under sig tidigare oberoende länder och folk och/eller utgör ett hot mot sådana. Sovjetunionen, Kina och Indonesien! Västerlandet har inte svårt att avvisa de beskyllningar som riktas från kommunistisidan. Detta är de politiska ledarna i de nya staterna också medvetna om. Det mest drastiska exemplet härpå torde vara Guineas återvändande till det franska fadershuset efter de extraturer med kommunismen som fick till följd att landet hotades av katastrof, såväl ekonomiskt som i andra avseenden. Den moderate politikern Kaundas positiva syn på de västerländska ansträngningarna liksom premiärminister Tshombes är andra exempel i den långa raden. Och detta är knappast förvånande, menar Crozier. Morgondagens barn i de nya länderna behöver föda och bostäder, arbete och möjligheter. Om allt detta innebär »nykolonialism», då är nykolonialism något gott. Men Crozier föredrar att kalla det *ömsesidigt beroende*.

Brian Crozier's lilla skrift skulle väl förtjäna att översättas till svenska. Man vill hoppas, att något förlag gör sig mödan.